

JOSIP ŠTIMAC

PAVAO ŠTOOS

LIT.: M. Baričević, Božena Štih-Balen: keramika (katalog izložbe), Klanjec 1987. • M. Bagarić, Božena Štih-Balen (katalog izložbe), Zagreb 2007. D. Vujčić

Štimac, Josip, prosvjetni i kulturni djelatnik (Carevdar kraj Križevaca, 23. VII. 1922 – Desinić, 20. VI. 2003). Podrijetlom iz građanske obitelji, pohađao je klasičnu gimnaziju u Varaždinu i Zagrebu, gdje je 1941. završio i Učiteljsku školu. Uoči Drugoga svjetskog rata zaposlio se kao učitelj u Desiniću, gdje je ostao do 1943, kada je stupio u partizane. Bio je politički komesar bataljuna (koristio se ratnim imenom Učo). Do 1946. bio je u vojnoj službi, potom se zaposlio u Ministarstvu industrije kao načelnik Odjela za stručno školstvo. God. 1948. zaposlio se u Ministarstvu prosvjete, radio je kao prosvjetni instruktor, a 1949. postao je direktor zagrebačkoga »Varijetea«. Zbog sukoba s nadređenima 1956. otišao je u Carevdar, gdje je bio ravnatelj osmogodišnje škole. Kraće vrijeme radio je u različitim općinskim službama, a 1962. postao je tajnik Instituta za historiju radničkoga pokreta na čelu kojega je tada bio F. Tuđman. Potkraj 1971. ponovno se vratio u Desinić, gdje je aktivno sudjelovao u životu lokalne zajednice. God. 1975. bio je inicijator i jedan od osnivača Društva »Veliki Tabor«, s ciljem revitalizacije dvorca. U dvorcu je organizirao brojne izložbe, likovne kolonije, koncerte, recitale, mačevalačke turnire, sokolarenje i priredbe zrakoplovnih organizacija (paraglajderi, balonaši, mali avioni, motorni zmajevi), te ga tako približio posjetiteljima promovirajući njegovu kulturno-povijesnu vrijednost. Njegovom zaslugom 1985. osnovan je Zavičajni muzej općine Pregrada koji je smješten u prostore Velikoga Tabora. Bio je jedan od urednika kataloga izložbe koja je 1993. u suradnji s Hrvatskim povijesnim muzejom, organizirana u Taboru – *Ratkaji Velikotaborski u hrvatskoj povijesti i kulturi: 1502–1793*. Zaslužan je za očuvanje Velikoga Tabora od veće propasti i urušavanja u vremenu društvene nebrige, iako su izvedeni građevinski zahvati nerijetko nailazili na kritiku konzervatora i muzealaca. Bio je član Družbe »Braća Hrvatskoga Zmaja«, sa zmajskim predikatom Zmaj Taborgradski. U okviru Udruge hrvatskih ratnih veterana zalagao se za pomirenje pripadnika različitih postrojbi iz Drugoga svjetskog rata. Uzgojio je jednu od najvećih zbirki kaktusa u Hrvatskoj.

LIT.: I. Balagović, Josip Štimac Učo – Zmaj Taborgradski, Hrvatsko zagorje 19(2013) 1–2. B. BREZINŠČAK BAGOLA I R.

Štimec, Spomenka, esperantska spisateljica (Orehovica kraj Čakovca, 4. I. 1949). Osnovnu školu pohađala je u Orehovici kraj Čakovca, Sračincu i Varaždinu, gdje je potom završila gimnaziju. Na Filozofskome fakultetu u Zagrebu 1972. diplomirala je njemački i francuski jezik. Radila je u Međunarodnome centru za usluge u kulturi u Zagrebu (1972–94), u Veleposlanstvu Malezije u Zagrebu (1994–95) te u Hrvatskome savezu za esperanto (1995–2012), do umirovljenja. Piše na esperantu. Autorica je udžbenika esperanta *Esperanto ne estas nur lingvo* (*Esperanto nije samo jezik*, 1985; na hrvatskom četiri izdanja; kinesko izdanje 2001). Članica je Esperantske književne akade-

mije (ALE) od njena osnutka 2008. Posredovala je kod prevođenja *Čudnovatih zgoda šegrtu Hlapića* Ivane Brlić-Mažuranić na perzijski, japanski, bengalski, kineski, vijetnamski i korejski jezik te *7000 dana u Sibiru* Karla Štajnera i *Waitapua* Jože Horvata na kineski. Objavila je knjige proze: *Ombro sur Interna Pejzažo – Sjena na unutarnjem pejzažu* (1984), *Nesenditaj Leteroj el Japanio – Neposlana pisma iz Japana* (1990), *Vojažo al Disiĝo – Put na rastanak* (1990), *Geografio de Miaj Memoraj – Geografija mojih uspomena* (1992), *Kroata Milita Noktlibro – Hrvatski ratni noćni dnevnik* (1993), *Tena, Hejmo en Mezeŭropo – Tena, Dom u Srednjoj Europi* (1996), *Tilla – Tila* (2002), *Hodler en Mostar – Hodler u Mostaru* (2006) te drame *Gastamo – Gostoljubivost* (izvedena 1982) i *Virino kiu Flustras en Uragano – Žena koja šapće u uragan* (izvedena 1986). Uredila je esperantska izdanja hrvatskoga pjesništva i drama; zastupljena je u temeljnim antologijama esperantske proze. U nakladi Hrvatskozagorskoga književnog društva 2016. objavila je knjigu zapisa, pripovjedaka i esejja *Dom u srednjoj Europi* (nagrada »Rikard Jorgovanić« 2017). Na Danima Franje Horvata Kiša 2020. primila je nagradu »Loborsko srce« za putopis *Čaša vode u Lahtiju*. Austrijski književnik Clemens Johann Setz posvetio joj je poglavlje u svom romanu *Die Bienen und das Unsichtbare (Pčele i nevidljivo, 2020)*. Vlasnica je kurije Njeguš (pl. Belošević) u Hrašćini, gdje je 1995–2023. organizirala manifestaciju Dan meteorita, a 2002–23. Susrete esperantskih pisaca i prevoditelja.

B. BREZINŠČAK BAGOLA

Štoos, Pavao (Stoss), pjesnik (Dubravica, 10. XII. 1806 – Pokupsko, 30. III. 1862). Podrijetlom iz seljačke obitelji; nakon završetka pučke škole bio je pastir. Pobjegavši u Zagreb, živio je u sirotištu i pohađao gimnaziju od 1821. do 1828, kada je stupio u sjemenište. Nakon što je 1833. zaređen za svećenika (po podatcima S. Ortnera mladu je misu služio u crkvi sv. Ane u rodnoj župi Rozga, a vlasnici dobra Mokrice priredili su mu mladomisničko slavlje), u Zagrebačkoj biskupiji bio je kapelan u biskupskome dvoru, kateheta kaptolske pučke škole, upravitelj župne crkve sv. Marije, zatim podbilježnik i bilježnik duhovnoga stola, a 1838. postao je biskupskim tajnikom te propovjednikom i profesorom religije studentima filozofije u sjemeništu. Bio je jedan od osnivača Matice ilirske 1842. Radi upornoga širenja nacionalnih ideja među svećenstvom, 1842. premješten je protiv svoje volje u Pokupsko, gdje je do smrti ostao župnikom. Nije se uspijevao premjestiti u Zagreb i tek je iz drugoga pokušaja 1862, ali već nakon smrti, imenovan zagrebačkim kanonikom. Pokopan je u Pokupskome, a posmrtni su mu ostatci, o 100. obljetnici preporoda, 1936. preneseni u arkadu preporoditelja na zagrebačkome groblju Mirogoj.

U književnosti se javio još kao gimnazijalac stihovima na latinskome, a usto se bavio slikarstvom i glazbom. Prigodnice i pohvalnice, najčešće na latinskome, upućivao je svojim suvremenicima, značajnicima u javnome i crkvenome životu (M. Vrhovcu, Josipu Kuševiću, gimnazijskim profesorima, Aleksandru Alagoviću, Josipu Schrottu, Josipu Kukoviću, Jurju Hauliku, Franji Halleru, Ivanu Krstitelju Birlingu, caru Franji Josipu I. i dr.) te ih tiskao zasebno ili u *Danici*. Banu J. Jelačiću posvetio je prigodnice *Vila iz kupske stiene...* (1848) i *Soko harvatski i slavsko mati* (1849). Tužaljku za banom Ignacijem Gjula-jem objavio je pod naslovom *Noć horvatske zemlje* (1831). Po smrti Tomaša Mikloušića 1833. spjevao je pjesmu *Glas kričućega vu puščini horvatskoga slonstva* i posvetio ju njegovu nećaku I. Kristijanoviću. Pjesmom *Tuga ilirskih vila na grobu mnogopočitane domorodne gospoje Julijane udove Gaj* (1839) oprostio se od mrtve majke Lj. Gaja. Prigodnicu *Prigodom povratka iz Dalmacije dra Lj. Gaja* (1841), u kojoj pjeva o slozi Hrvata koje vezuje s ostalim Ilirima, uglazbio je Vatroslav Lisinski (arija je poslije dobila tekst Dimitrija Demetra *Prosto zrakom ptica leti*). Pjesme, većinom domoljubne i često alegorijskih obilježja, ispočetka je, uoči preporoda, pisao na kajkavštini, budeći njima hrvatsku narodnu svijest i potičući otpor mađarizaciji, a od 1836, pridruživši se ilircima, kao jedan od prvih suradnika Gajeva *Danice*, štokavskim je stihovima širio ilirske ideje, zagovarajući ujedno slobodu hrvatskoga naroda. Pjesme su mu ubrzo po objavljivanju postale popularne. Po uspjelosti se ističe elegija *Kip domovine vu početku leta 1831*, koju je

kao student posvetio Josipu Kuševiću 1831. pod naslovom *Nut! Novo leto! Mati – sin – zorja!* (tiskana je kao *Kip domovine* u trećem broju *Danice* 1835. tada uvriježenom kajkavskom grafijom, s autorovim potpisom u kajkavskoj izgovornoj varijanti Pavel Stóosz), u kojoj naglašava kako »Vre i svoj jezik zabiti Hrvati hote, ter drugi narod postati«. Iako u pjesmi *Putnik domovini* (*Danica*, 1835, 4) ponavlja središnje motive iz *Kipa domovine* (majka, plač), ta je pjesma optimističnija, a time i programatskija, jer zora, kojoj se majka u *Kipu domovine* nadala – stojeći nad sinovim grobom, koji se, nakon razgovora s njom, ponovno zatvorio – svanjuje u *Putniku domovini* (Suzana Coša). Najvažnija programatska pjesma ilirskoga preporoda *Poziv u kolo ilirsko* (*Danica*, 1840, 4), koju je sam i uglazbio, stihovima »U ilirsko kolo mili, vratite se srodni puci, što su stari gvožđem bili, nek su nama sad unuci« poziva na složnost sve Južne Slavene. Jedna strofa pjesme bila je i geslom *Létopisa* Zbora duhovne mladeži. Sveslavensku uzajamnost zagovarao je i kasnije u pjesmi *Riječ k pomirenju* iz 1846.

U povijesnim pregledima razmjerno su slabo zastupljene pjesme *Noć hrvatske zemlje* (1831), *Glas kričeca vu puščini hrvatskoga slostva* (1833; transkribirao A. Jembrih u *Hrvatskome zagorju*, 2001, 2), *Flora suo flori* (1834; uz koju je tiskan i hrvatski prijevod *Liliumi mili! Domovine Cvetje!*) i predsmrtna *Moja utjeha* (1862), koje zaslužuju znatno veću pozornost poradi majstorstva u izrazu. Prigodnice pisane kajkavskim u vladanju jezičnim materijalom te elegancijom i prirodnošću stiha znatno odskakuju od štokavskih. Prihvativši ilirski program, uz to što pjesme potpisuje štokavskom varijantom imena Pavao s atribucijama *Ilir iz Hrvatske* ili *Slavjan iz Ilirije*, prihvatio je i novonastajući štokavski standard na zasadama Gundulićeva jezika i usmenoga narodnog pjesništva te se počeo udaljavati od kajkavske tradicije. Nepoznavanje štokavskoga akcenta rezultiralo je narušavanjem ritma i rime pa su mu i pjesme počele gubiti na kvaliteti. U članku *Bratinska reč* (*Danica*, 1835, 13), u kojem potiče bratsku slogu i ljubav, miješa kajkavsko sa štokavskim narječjem, glagole stavlja na kraj rečenice, a rječnik mu je oskudan i pun tuđica.

Narodni zanos prožima i njegova prozna djela, primjerice *Govor prigodom svetkovanja dvjestoljetne uspomene Ivana Gundulića* (*Danica*, 1838, 52), što svjedoči da je cijenio dubrovačku književnost koju je nastojao popularizirati na sjeveru Hrvatske, a narodne elemente branio je i u *Odgovoru na sastavak Salon u Zagrebu* (*Danica*, 1842, 8), replici na Vukotinovićev članak u kojem autor hvali europejstvo.

U knjižici *O poboljšanju čudorednosti svećenstva* (1848; pretisak priredio A. Jembrih 2020) ustao je protiv svećeničkoga celibata i pisao o svojim teškim životnim razočaranjima, ponajprije ističući nezadovoljstvo premještajem u zabačen kraj, gdje je patio od osamljenosti. Djelo je odjeknulo kao senzacija i izazvalo niz polemika. Pod biskupovim pritiskom pristao je na javnu isprik u *Katoličkome listu* 1852. i 1858, a to je *Očitovanje* tiskano i u pjesmarici 13 nabožnih napjeva *Kitice crkvenih pjesama* (1858), u kojoj je, uz notne zapise vlastitih melodija uz orguljsku pratnju, kao predgovor uvrstio svoj tekst *O crkvenom pjevanju* (1857).

Basnu *Pavuk i mravci* (*Danica*, 1835, 24) napisao je na kajkavskome. Čeznju za rodnim Zagorjem opjevao je u pjesmi *Parve misli u povratku zdravlja* (*Danica*, 1844, 6), a sjećanje na Zagreb u pjesmi *Slava Zagrebu od kupskih bregova* (*Danica*, 1844, 47). Na Štoosove stihove i glazbu Ivana Zajca nastao je 1841. napjev *Iz Zagorja od prastara*. Posmrtno su mu tiskane pjesme *Zadnja utjeha* (u *Naše gore listu*), u kojoj sluti skorbu smrti, domoljubne *Rodoljubna osviješnica* i *Vruća molitva* (potonju je uglazbio Ferdo Livadić) te *Moja jedina utjeha*, u kojoj oplakuje svoj život posvećen vjeri i domu. Rukopisna pjesma *Čud istinskoga domoroca*, pronađena u ostavštini Dragutina Rakovca, objavljena je 1992. u katalogu izložbe Matice hrvatske posvećene Štoosu.

Vrstan poznavatelj latinskoga, njemačkoga, francuskoga i mađarskoga jezika, jedan je od ponajboljih pjesnika razdoblja preporoda. Spomen-ploču na rodnoj kući u Dubravici postavila mu je Družba »Braća Hrvatskoga Zmaja« 1907, a nakon što je kuća 1962. bila srušena, ploča je prenesena na kuću njegovih nasljednika. U rodnome mjestu 2001. postavljen mu je ispred općinske zgrade poprsje (Josip

Poljan), istovjetan odljev kojega je iste godine darovan Pokupskome i postavljen u parku ispred općine.

LIT.: S. Ortner, Život i rad Pavla Stoosa, hrvatskog pjesnika i svećenika, Zagreb 1907. • I. Horvat, Život i djelo Pavla Stoosa, Nastavni vjesnik, (1935–36, 44.) • F. Fanceu, U spomen Pavla Stoosa, Hrvatska revija, 9(1936) 6. • J. Ravlić, Pavao Štoos, u: Hrvatski narodni preporod, I, Pet stoljeća hrvatske književnosti, 28, Zagreb 1965. • A. Stamač, Elegije Pavla Stoosa i predilirski pjesnički standard, u: Passim, Split 1989. • S. Coša, Tko (ni) je »spoznal« (n)i »prepoznal« »Kipa domovine«?: od Štoosa preko Matoša prema Krleži, Kaj, 45(2012) 6.

I. KLOBUČAR SRBIĆ

Štrajenje, običaj kojim se u pojedinim dijelovima Hrvatskoga zagorja, bacanjem različitoga otpada po dvorištu, obilježava rođenje djeteta. Osim u Zagorju (posebice okolica Zaboka, Oroslavja, Svetoga Križa Začretja; nepoznat je od Kumrovcu prema slovenskoj granici), prisutno je i u dijelu Moslavine, posebice u selima s većinskim češkim stanovništvom. Etnološki, još uvijek nema jedinstvena mišljenja o podrijetlu toga običaja. Pretpostavlja se da naziv potječe od njemačke riječi *streuen*, posipati, razbacati. Kad se majka i dijete vrate iz rodišta kući, prijatelji djetetova oca i rodbina, uglavnom noću, po cesti i po dvorištu *štraje*, razbacuju industrijski otpad (papir, platnene trake), stiropor, staro željezo, a na stablo ponekad vješaju i slamnatu lutku. Štrajenjem se slavi dolazak novorođena djeteta i želi mu se, kao i njegovim roditeljima, dobro zdravlje. Stariji stanovnici Zagorja, pak, tvrde da se nekada, kao znak ruganja, štrajilo samo muškarcu koji nije htio priznati dijete, a selo je takvo dijete, čiji je otac nepoznat ili je rođeno izvan braka, prozvalo *fačukom*.

Za štrajenje se priprema i do nekoliko mjeseci prije rođenja djeteta skupljanjem različitoga otpada koji ostaje nakon građevinskih ili kakvih drugih radova. U prošlosti su se za štrajenje koristile isključivo slama i *kuruznica*, kukuruzovina. Rodi li se muško dijete, na cesti se ispisuje riječ *gusak*, a rodi li se žensko dijete, ispisuje se riječ *raca* ili *puža* (Klanjec). Kao znak gostoljubivosti, ljude koji su sudjelovali u štrajnju obično se časti gelom (najčešće odojkom, guskom) i pićem (rakijom, vinom). Rodi li se muško dijete, štrajenje je obilnije, društvo brojnije, a djetetov otac dobiva veći značaj u društvenome životu. Danas Zagorci o tome običaju imaju dvojako mišljenje: jedni ga prihvaćaju s veseljem, a kod drugih, zbog truda i vremena koje oduzima čišćenje dvorišta, izaziva loša sjećanja, pa i uzrokuje svađu u obitelji i među prijateljima.

J. LUKEC

Štritof, Dragutin, atletičar (Vučilčevo kraj Dubrave, 1. VIII. 1923 – Beograd, 3. XI. 2014). Izučivši trgovački zanat, radio je kao

DRAGUTIN
ŠTRITOF